

การศึกษาทุนทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อการจัดการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมหอย่อมบ้านวังไผ่ ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่
The Study of Cultural Capital and Community Participation in
Cultural Tourism Management in Yom Ban Wang Pai, Tha Ton
Subdistrict, Mae Ai District, Chiang Mai Province

วันโชค หุ่นผดุงรัตน์

Wanchoke Hunpadungrat

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
Master of Arts Program in Hospitality and Tourism Industry Management Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand

Email: whunpadungrat@hotmail.com

Received: 2021-07-07; Revised: 2021-09-22; Accepted: 2021-09-24

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาทุนทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หอย่อมบ้านวังไผ่ ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรม และ การมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อการจัดการท่องเที่ยว หอย่อมบ้านวังไผ่ ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ในการสุ่มตัวอย่างประชากร ผู้วิจัยใช้แนวทางการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling Method) โดยเลือกใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นเครื่องมือหลัก โดยการเลือกประชากรที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ของวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มประชากรแบบก้อนหิมะ เป็นเครื่องมือรอง (Snowball Sampling Technique) จำนวนของผู้ให้ข้อมูลพิจารณาจากการซ้ำของข้อมูลและความอึดตัวข้อมูลที่ได้รับ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างการสัมภาษณ์กลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างเปิดเผย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ ผลการวิจัยพบว่า หอย่อมบ้านวังไผ่ มีทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีความสวยงามของธรรมชาติ และกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งจะรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ชาวบ้านมีความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม เห็นด้วย และพร้อมสนับสนุนการท่องเที่ยวทุกคน อย่างไรก็ตามผลการวิจัยพบว่า แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่ อยากมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว แต่ก็ยังขาดความพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น อยากทำโฮมสเตย์แต่ก็ไม่มีความรู้ และสภาพที่พักไม่พร้อม เป็นต้น

คำสำคัญ: หอย่อมบ้านวังไผ่, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การมีส่วนร่วมของชุมชน, จังหวัดเชียงใหม่

Abstract

This research was aimed to study cultural capital and community participation in tourism management at Yom Ban Wang Pai in Tha Ton subdistrict, Mae Ai district, Chiang Mai province. The qualitative approach to research was employed, and nonprobability sampling methods were used by choosing the purposive sampling technique as the main instrument. Sampling was conducted by choosing samples with criteria set following the objective of this research. In addition, it further supplemented samples through the snowball sampling technique. The number of respondents came from a review of repetitiveness and saturation of data. The semi-structured, in-depth interview, group interview, and participant observation techniques were used in data collection, and thematic analysis was used as a tool in analyzing data collected. Results revealed that Yom Ban Wang Pai had high potential in terms of cultural capital, with unique local identity in their cultures, natural beauty, and tourism activities reflecting their local wisdom that was readily attributive to their readiness as a cultural tourism site. Besides, members of their community were willing, conforming, and ready to support tourism site development. On contrary, results also revealed their lack of readiness in certain aspects, for example, strong intention in homestay site development without proper skills and under-developed facilities.

Keywords: Yom Ban Wang Pai, Cultural Tourism, Community Participation, Chiang Mai Province

บทนำ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นดินแดนแห่งความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยปรากฏชนชาติต่าง ๆ ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ทั่วทั้งภูมิภาค อาทิ ชาวพม่า ชาวไทย ชาวลาว ชาวข่า ชาวมลายู หรือ ชาวกะเหรี่ยง ชาวจาม ชาวลาวหู่ ชาวมูเซอและชาวละว้า (ดุลยภาค ปรีชารัชช, 2558)

ประเทศไทย ตั้งอยู่ในคาบสมุทรอินโดจีน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย ลักษณะของประเทศ มีรูปร่างคล้ายขวาน มีอาณาเขตติดต่อกับ 4 ประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณแห่งสหภาพเมียนมา ราชอาณาจักรกัมพูชา และ มาเลเซีย (ธีรภาพ มูลอ้าย, 2557)

ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีความหลากหลายด้านภาษาชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยในจำนวนประชากรกว่า 70 ล้านคนนั้น แบ่งได้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาทั้งสิ้นถึง 70 กลุ่ม กระจายอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ โดยการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาต่าง ๆ ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2550)

ชาวไทยลื้อเป็นชาติพันธุ์ที่พดภาษาตระกูลไท มีถิ่นฐานอยู่ในเขตสิบสองพันนา ประเทศจีน ชาวจีนเรียกชาวไทยลื้อ ว่า “หลี่” หรือ “ส่วยไป๋” และมีเมืองหลวง คือเมือง “เชียงรุ่ง” และชาวจีนเรียกว่า “เซอหลี่” (โครงการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551) ต่อมาชาวไทยลื้อ ถูกกวาดต้อนจากการเกิดสงคราม ชาวยุโรปลื้อ จึงได้อพยพหนีไปยังแหล่งต่าง ๆ โดยตามญาติพี่น้อง

ที่อพยพหนีกันมาก่อนแล้ว โดยเลือกเลือกภูมิประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเหมาะสม โดยเลือกอพยพเข้ามา 4 ประเทศ ได้แก่ ประเทศพม่า ประเทศลาว เวียดนาม และ ประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย ชาวไทลื้อ ได้กระจายตัวเข้ามาทางภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา น่าน แพร่ และ บางส่วนอพยพเพิ่มเติมภายหลัง เนื่องจากหนีสงคราม ซึ่งเกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างรัฐ เพื่อค้าขาย ติดตามญาติพี่น้อง แต่งงาน และแสวงหาที่ทำกินที่เหมาะสม (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551) สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ ชาวไทลื้อ ได้อพยพมาอาศัยอยู่ที่ อำเภอ สะเมิง ดอยสะเก็ด วังเหนือ และ แม่อา

ห่อมบ้านวังไผ่ เป็นหมู่บ้านของชาวไทยลื้อ ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่อา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเดิม อพยพมาจากสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของประเทศจีน ต่อมาอพยพมาอยู่ที่เมืองยอง และต่อมาได้ย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านวังไผ่ในปัจจุบัน โดยมีนาย แสงเปา เจริญพร เข้ามาอยู่อาศัยอยู่พร้อมครอบครัว เป็นกลุ่มแรก เมื่อปี 2520 ซึ่งในขณะนั้น มีอยู่เพียง 4 ครอบครัว

คำว่า “วังไผ่” มาจากภาษาไทยลื้อ แม่น้ำกก ที่ไหลผ่านหมู่บ้าน “วัง” แปลว่า น้ำ “ไผ่” คือต้นไผ่ที่รายล้อมรอบหมู่บ้าน สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านเต็มไปด้วยป่าไผ่ และแม่น้ำไหลผ่าน ต่อมา มีผู้อพยพเข้ามามากขึ้น จึงตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น ชื่อ “บ้านวังไผ่” ในปี 2527 โดยมีนายแสงเปา เจริญพร เป็นผู้นำหมู่บ้านคนแรก ปัจจุบัน คือ นายแสง วงใหญ่ โดยมีคำขวัญของชุมชน คือ “ล่องแพวิถีไทลื้อ ขึ้นชื่อห้วยบุก รุกมออารยธรรมงามล้ำขั้นตำ ไหว้สาพระธาตุสบงาม”

ต่อมาในปี 2550 ชาวหมู่บ้านห่อมวังไผ่ ได้เริ่มก่อตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวขึ้น จากการเข้ามาของหน่วยพัฒนาโครงการหลวงบ้านหมอกจ๋าม ซึ่งมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของหน่วยงาน ซึ่งต้องการให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ซึ่งในขณะนั้น ชาวบ้านไม่มีความพร้อม และไม่มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอ จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ในปี 2559 ชาวบ้านได้รื้อฟื้นการท่องเที่ยวขึ้นมาอีกครั้ง โดยอาศัยบทเรียนจากความล้มเหลวในคราวก่อน มีการตั้งวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจน โดยเน้นการพัฒนาอย่างช้า ๆ แต่ยั่งยืน โดยมีแนวคิดที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยลื้อ สร้างอาชีพและรายได้ให้คนในชุมชน และต้องการให้ลูกหลานกลับมาอยู่บ้าน (การท่องเที่ยววิถีชุมชนเชียงใหม่, 2562)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในประเด็นของทุนทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวของบ้านห่อมวังไผ่ ซึ่งยังไม่เคยมีงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาในเชิงลึก ซึ่งประโยชน์ที่ได้จากผลการศึกษา จะทำให้ทราบถึง ความร่วมมือของชุมชนต่อการท่องเที่ยว อีกทั้งยังทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการจัดการการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การวางแผนทางการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของบ้านห่อมวังไผ่ ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของบ้านห่อมวังไผ่ และ การมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

องค์การสหประชาชาติ (United Nation) ในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ.1963) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง “การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติ หรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพเป็นหลักฐานหรือไม่พำนักอยู่เป็นการถาวร” ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งบัญญัติโดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อาจจะกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2536) ดังต่อไปนี้ 1) เดินทางที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary) 2) เดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary) 3) เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือรายได้ ซึ่งเราอาจสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยตามปกติ ไปยังที่อื่นที่ไม่ใช่เป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำงาน โดยเป็นการเดินทางไปพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม ด้วยความสมัครใจ และมีกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนถึงอำนวยความสะดวกที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการประกอบอาชีพ หรือ การหารายได้

วัฒนธรรมในเชิงสังคมวิทยาได้ให้ความหมายโดยสรุป ไว้ว่า เป็นขบวนการในการอบรม ปลุกฝังสั่งสอน เรียนรู้การดำเนินชีวิตที่เป็นรูปแบบเดียวกันและเก็บเป็นมรดกตกทอดมาอย่างสมาชิกรุ่นหลัง ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมต้องเป็นกระบวนการทางระบบการคิดของมนุษย์ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เรียนรู้ได้ และอยู่ในระบบการดำเนินชีวิตของคนส่วนรวม (นิยพวรรณ วรรณศิริ, 2540) โดยวัฒนธรรมสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ แต่เนื่องจากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมเน้นศึกษาทุนวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นหลัก จึงได้ทำการอ้างอิงแต่ทฤษฎีวัฒนธรรมทางวัตถุ เท่านั้น ทั้งนี้ได้ศึกษาลักษณะวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มท้องถิ่นที่มีพฤติกรรมเฉพาะอย่าง แตกต่างไปจากถิ่นอื่น โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามท้องถิ่นนั้น ๆ

ในการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงตัวตนทางสังคม การเกิด การเจริญเติบโต การเสื่อมและการสิ้นสุด ซึ่งมีแผนภูมิด้านเวลา การลำดับเหตุการณ์เป็นปัจจัยในการศึกษา โดยการใช้หลักฐานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่าง ๆ ประกอบกัน ไม่ว่าจะเป็นชื่อสถานที่ ลักษณะการตั้งพื้นที่ ชากปรักหักพัง สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และหลักฐานทางภาครัฐเอกสาร ตำราท้องถิ่น ลักษณะผู้นำครัวเรือน ประเพณี วรรณกรรมต่าง ๆ การขุดค้นทางโบราณคดี เครื่องมือเครื่องใช้ และอาวุธ ซึ่งถือเป็นประดิษฐกรรมหรือวัสดุสิ่งของที่สร้างขึ้นด้วยน้ำมือมนุษย์ อาจเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมยุคหนึ่ง ที่มีความเกี่ยวพันหรือไม่เกี่ยวพันกับชุมชนที่อยู่ในปัจจุบัน (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548) ซึ่งหากจะทำการศึกษาด้านทุนทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ภูมิปัญญาของชุมชนตลาดน้ำบางน้อยจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานให้เกิดความเข้าใจ ถึงทุนวัฒนธรรมในพื้นที่

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงแนวความคิดของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมไว้ในวรรณคดีที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้ สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2549) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมเป็นการแสดงรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และได้ประยุกต์ปฏิบัติยึดถือสืบเนื่องมา ตลอดจนถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น สภาพชีวิตริมแม่น้ำลำคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก งานเทศกาลประเพณี ศิลปะการแสดง ซึ่งสอดคล้องกับ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ซึ่งกล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเสนอ

ลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของสังคม ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็น การเดินทางที่ได้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้รับความเข้าใจและได้สัมผัสกับรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านสภาพสังคม ประเพณี ทัศนคติ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี

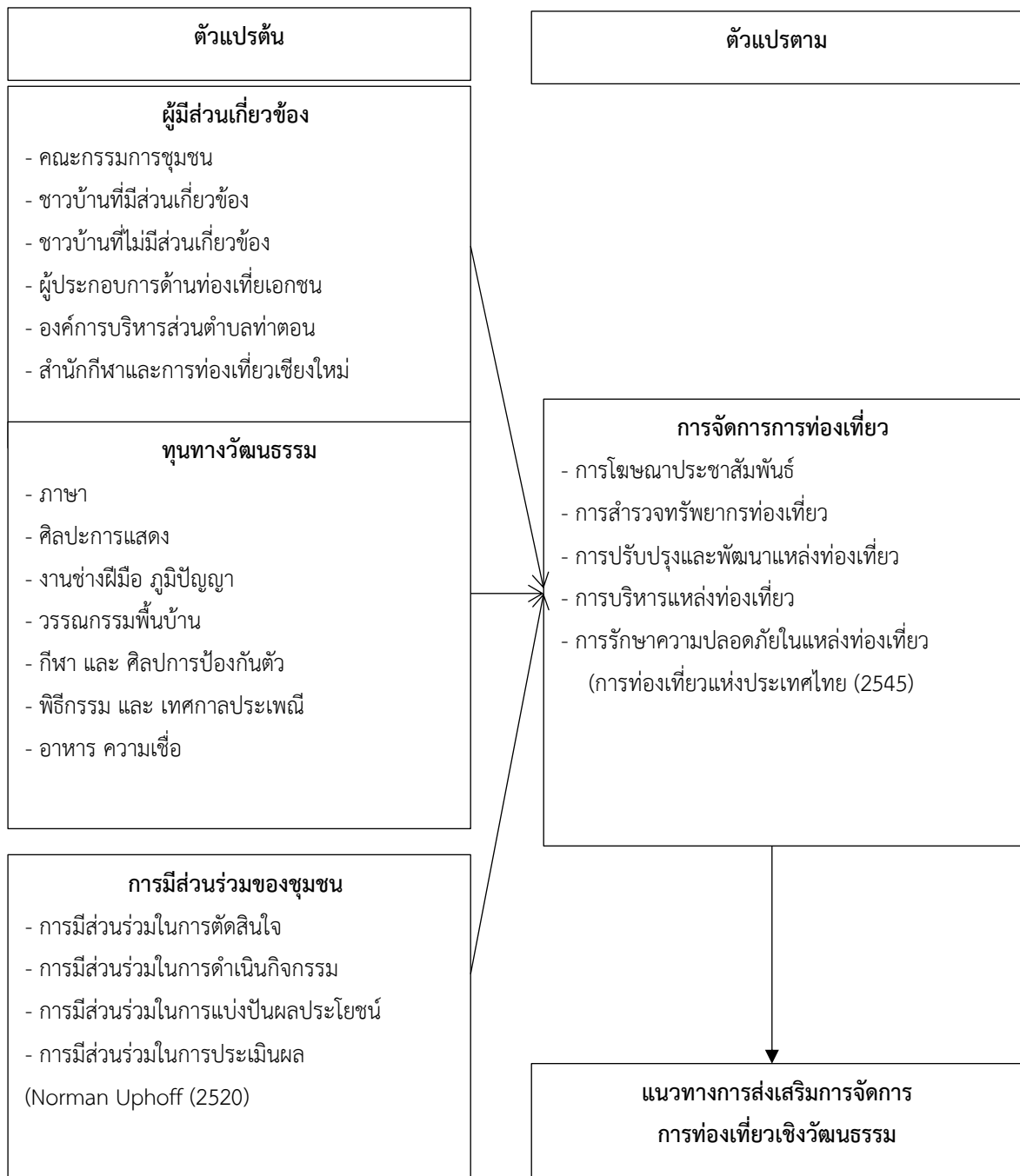
องค์การสหประชาชาติ หรือ United Nation (อ้างในสนธยา พลศรี, 2547) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ ดังนี้ ประการแรก ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ ทางสังคม และการจัดสรรทรัพยากร และประการที่สอง ในการกระทำโดยสมัครใจ ต่อกิจกรรมและโครงการ

พัณณ บุษยรัตน์พันธุ์ (2549) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีขึ้นโดยตลอดตั้งแต่ขั้นการร่วมวางแผนโครงการ การเสียสละกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใด ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่แล้วมาเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่เข้ามาร่วมสมทบแรงงานสมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำ แต่การเข้ามามีส่วนร่วมในปัจจุบันและอนาคต จะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมบำรุงรักษา มากกว่าการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงประชาชนเอง กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึงการที่ทำให้ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ เข้ามาสู่กระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมกันคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกันดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบและรับผลร่วมกัน เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน แนวคิดการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของสังคมที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

การมีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพองค์กร เพราะเมื่อบุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่ค่อยต่อต้านแนวคิด และการดำเนินงาน รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้ง และความเครียดจากการทำงาน ทำให้บุคคลได้ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมาย และการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร ซึ่งบุคลากรจะรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่เกิดขึ้นและเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับองค์กร ผลลัพธ์สุดท้ายคือ องค์กรมีคุณภาพ (ประทีป จันทรสิงห์, 2549)

กรอบแนวคิดของการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาทุนทางวัฒนธรรม และ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของ หอ่อมบ้านวังไผ่ ตำบลท่าตอน อำเภอ แม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิด การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หอมนบ้านวังไผ่ ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้กระบวนทัศน์เชิงตีความ (Interpretive paradigm) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการสุ่มตัวอย่างประชากร ผู้วิจัยใช้แนวทางการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling Method) โดยเลือกใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นเครื่องมือหลัก โดยการเลือกประชากรที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ของวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มประชากรแบบก้อนหิมะ เป็นเครื่องมือรอง (Snowball Sampling Technique) จำนวนของผู้ให้ข้อมูลพิจารณาจากการซ้ำของข้อมูลและความอึดตัวของข้อมูลที่ได้รับ โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยการ

1) การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บข้อมูล 2) การสัมภาษณ์กลุ่ม 3) การสังเกตแบบที่มีส่วนร่วม ในฐานะผู้สังเกตอย่างเปิดเผย การใช้เครื่องมือวิจัยร่วมกันทั้งสามประการนี้จะช่วยให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งหมาย คือ การได้มาซึ่งความรู้ หรือ ความจริงที่เป็นข้อมูลเชิงลึก มีรายละเอียดรอบด้าน และใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความถูกต้อง ความสอดคล้องกัน และ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในแบบที่เรียกว่า การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic analysis) ซึ่ง Braun and Clarke (2006) ได้สรุปขั้นตอนในการทำการวิเคราะห์ข้อมูลมีองค์ประกอบหลัก 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ทบทวนทำความเข้าใจกับข้อมูล 2) กำหนดรหัสจัดระเบียบ เป็นชุดข้อมูล 3) รวบรวมรหัสชุดข้อมูลจัดตั้งประเด็นหลัก 4) รวมประเด็นหลักจัดทำแผนผัง 5) กำหนดและตั้งชื่อประเด็นหลักให้ชัดเจน 6) การเขียนรายการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ เก็บข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม 2561 – เดือน เมษายน 2562 รวมระยะเวลา 9 เดือน

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า เมื่อพิจารณาในด้านทรัพยากรท่องเที่ยวแล้วนั้น ถือได้ว่า ห่อมบ้านวังไผ่ เป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพมากในด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนที่ชัดเจน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เช่น การแปรรูปบุก ก้อน บุกก้อน บุกผง, การทำชาผักเร็น ซึ่งมีอยู่ที่ห่อมบ้านวังไผ่ที่เดียวเท่านั้น, การทำขนมวง ซึ่งเป็นขนมของชาวไทลื้อบ้านวังไผ่โดยเฉพาะ, การทำข้าวซอยน้อยหรือซอยแผ่น เป็นต้น.

นอกเหนือจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ห่อมบ้านวังไผ่ ยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ ได้แก่ การบายศรีสู่ขวัญต้อนรับนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นพิธีของไทลื้อ, การไหว้ศาลเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือเป็นอย่างสูงของชาวบ้านห่อมวังไผ่ อีกทั้งยังมีการแสดงศิลปะการป้องกันตัว ได้แก่ การรำดาบ การฟ้อนเจิง, การฟ้อนรำ (สักการะวา) ดนตรีพื้นบ้าน สะล้อซอซึง ประเพณีตานสลากภัตตร้างเผือก ตานไม้สะหลี ตานเทียนหึ่ง และ ตานไฟดอก

ห่อมบ้านวังไผ่ ยังมีกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ การเดินป่าเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตในป่า การหาต้นบุกในป่า และการรับประทานข้าวจากกระบอกไม้ไผ่ และกิจกรรมที่โดดเด่นได้แก่ การล่องแพไม้ไผ่ ในแม่น้ำกก ซึ่งมีทิวทัศน์และธรรมชาติที่สวยงาม หากพิจารณาถึงทุนทางวัฒนธรรมและความสวยงามทางธรรมชาติของห่อมบ้านวังไผ่แล้ว กล่าวได้ว่า ห่อมบ้านวังไผ่ มีศักยภาพมากพอที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมในชุมชนได้ ด้วยความมีเอกลักษณ์เฉพาะดังที่กล่าวมาข้างต้น

ในส่วนของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ชาวบ้านเพียงบางส่วนที่มีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว ก็ยินดีสนับสนุน และมีความเห็นด้วยต่อการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ไม่มีความรู้สึกต่อต้าน และบางส่วนอยากมีส่วนร่วมต่อการท่องเที่ยวในชุมชน แต่ขาดความพร้อม เช่น อยากเปิดบ้านของตนเองเป็นโฮมสเตย์ แต่สภาพของบ้านก็ไม่พร้อมรองรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากทุนทางวัฒนธรรม และ การมีส่วนร่วมต่อการจัดการของชาวบ้านแล้ว ห่อมบ้านวังไผ่น่าจะมีโอกาสที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงได้ อย่างไรก็ตาม กลับมีน้ำท่องเที่ยวจำนวนน้อย

ที่รู้จักหอยมบ้านวังไผ่ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก ชาวบ้านขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว อีกทั้งยังขาดเงินทุนที่จะสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น เสื้อผ้าเด็กในชุมชน ที่จะใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือรูปแบบการสื่อความหมาย เช่น ป้ายต่าง ๆ หรือ คู่มือท่องเที่ยวของชุมชน อีกทั้งยังมีแต่คำอธิบายเป็นภาษาไทย เท่านั้น (ศกชัย ศรีโสภา, 2561) นอกจากนี้ ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเท่าที่ควร ดังนั้น แม้ชุมชนจะมีทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ แต่หากขาดการจัดการการท่องเที่ยวที่ดี รวมทั้งการสนับสนุน ก็อาจทำให้บ้านหอยมวังไผ่เสียโอกาสในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมได้

อภิปรายผล

ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ หอยมบ้านวังไผ่ มีทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทยลื้อ มีภูมิปัญญาด้านอาหาร ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทยลื้อ และมีธรรมชาติที่สวยงาม มีกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทำให้การจัดการเป็นไปอย่างขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในส่วนของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวนั้น พบว่า ชาวบ้านทั้งหมดสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน แม้ว่า ชาวบ้านบางส่วนไม่ได้มีส่วนร่วมก็ตาม ทำให้เกิดความสับสนและไม่มีความชัดเจนต่อการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ถือว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ถ้าได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดิ์พล จันทเพชร และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2559) เรื่อง การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านซากแก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้สกัดประเด็นที่ค้นพบเพื่อนำมาสร้างเป็นมโนทัศน์และสังเคราะห์ออกมาเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎีภายใต้การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านซากแก้ว ประกอบด้วย 1. เมื่อใดที่เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการจัดการ 2. เมื่อใดที่ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการ จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ 3. เมื่อใดที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเห็นประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกัน จะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเอกภาพภายในชุมชน 4. เมื่อใดชุมชนเกิดองค์ความรู้และเห็นคุณค่าของทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น จะนำไปสู่ความหวงแหนในสิ่งเหล่านั้น และ 5. เมื่อใดที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการจัดการทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นจะทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัว และสนใจในประโยชน์ของสิ่งเหล่านั้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ อุทิศ ทำหอม และคณะ (2558) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านตามาได้ร่วมกัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ สาธารณะ 6 ไร่ โดยใช้ชื่อว่า ปูลูกป่าคืนแผ่นดิน เน้น การปลูกต้นสัก ต้นยางนา ต้นกล้วย เป็นต้น จากนั้น ได้ขยายไปสู่พื้นที่สาธารณะ 24 ไร่ ชุมชนได้ดำเนิน การไปในระยะหนึ่ง แต่ไม่สามารถดำเนินการให้ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เนื่องจากขาดความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ การ ดูแลรักษาพื้นที่ และปัญหาการเข้าไป

ใช้ประโยชน์ ในพื้นที่ คณะผู้วิจัยจึงร่วมกันวางแผนปฏิบัติการ อย่างมีส่วนร่วม จนได้เกิดแผนปฏิบัติการในพื้นที่ สาธารณะ 24 ไร่ ได้แก่ แผนการจัดการน้ำ แผนการ สร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ ชุมชน แผนการสร้างธนาคารปุ๋ยหมักและเมล็ดพันธุ์

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า แม้ว่าชุมชนจะมีทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ มีการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง แต่หากองค์ความรู้ต่อการจัดการ ไม่อาจทำให้ประสบผลสำเร็จได้ ต้องอาศัยความช่วยเหลือจาก ผู้มีความรู้ นักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุน จึงจะมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้

สรุปผลการวิจัย

หมู่บ้านห้วยอมวังไผ่ มีทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีศักยภาพ มีเอกลักษณ์ที่เป็นเฉพาะอันได้แก่ ภูมิปัญญาทางอาหาร การแปรรูปบุกก้อน บุกก้อน บุกผง, การทำชาผักเร็น ซึ่งมีอยู่ที่ห้วยอมบ้านวังไผ่ที่เดียวเท่านั้น, การทำขนมวง ซึ่งเป็นขนมของชาวไทลื้อบ้านวังไผ่โดยเฉพาะ, การทำข้าวซอยน้อยหรือซอยแผ่น เป็นต้น มีศิลปะการแสดง ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยลื้อ มีกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น การเดินป่าเพื่อเรียนรู้การหาต้นบุก ซึ่งนำมาเป็นอาหารของชาวบ้านห้วยอมบ้านวังไผ่ และเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมล่องแพในแม่น้ำกก ซึ่งมีธรรมชาติที่สวยงาม อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังขาดความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยว เช่น การใช้ระยะเวลาที่นานเกินไปในการล่องแพ การคิดค่าบริการล่องแพที่ไม่เหมาะสม และขาดทักษะการทำแพที่คงทน เป็นต้น

ในส่วนของการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นพบว่า มีชาวบ้านเพียงบางส่วนที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านทุกคนสนับสนุนและเห็นด้วยต่อการจัดการท่องเที่ยว และอยากมีส่วนร่วม แต่เนื่องจากขาดความพร้อมในการเข้าร่วม เช่น อยากทำโฮมสเตย์ แต่ที่พักไม่มีความพร้อม หรือในกรณีที่บ้านพักมีความพร้อม แต่ก็ไม่มีแรงงานคอยดูแล เป็นต้น

หมู่บ้านห้วยอมวังไผ่ เป็นชุมชนที่มีศักยภาพเป็นอย่างมาก และมีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน ชาวบ้านสนับสนุนและพร้อมให้ความร่วมมือในการพัฒนาเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังขาดองค์ความรู้ต่อการจัดการท่องเที่ยว และ เงินทุนสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยว รวมทั้งขาดหน่วยงานที่เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้และพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง ชาวบ้านทำไปด้วยตัวเอง ซึ่งแม้จะมีความตั้งใจที่จะพัฒนาชุมชน แต่เมื่อขาดปัจจัยและทุนทรัพย์ก็ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างล่าช้า ทั้ง ๆ ที่มีศักยภาพในหลาย ๆ ด้าน

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยนี้ได้เพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว ของบ้านห้วยอมวังไผ่ ชาวบ้านเกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งทำให้เห็นโอกาสในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านต่อไปในอนาคต อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่สำคัญอีกมากมาย ที่ยังต้องพัฒนาด้านการท่องเที่ยว เช่น องค์ความรู้ในการบริหารจัดการของคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ทุนทรัพย์ในการพัฒนา เนื่องจากขาดการส่งเสริมจากองค์กรท้องถิ่นเท่าที่ควร ขาดการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ภาครัฐ ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มากขึ้นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อพิจารณาจากทุนทางวัฒนธรรมแล้ว ห้วยอมบ้านวังไผ่ ถือว่า มีศักยภาพมาก ไม่ว่าจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ธรรมชาติที่สวยงาม และกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ อีกทั้ง ยังได้รับความร่วมมือจาก

ชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี เพื่อที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น อันเป็นการกระจายรายได้ลงสู่ชุมชนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยววิถีชุมชนเชียงใหม่. (2551). *กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีไทลื้อบ้านวังไผ่*. สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2562, จาก <http://cbtchiangmai.org/detail.php?id=25>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2536). ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- คัชพล จันเพชร และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559). การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านซากแก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(1), 111-121.
- โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551). *ไทยลื้อคือใคร*. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2562, จาก http://www.sri.cmu.ac.th/ethnictai/Lue_PDF/1.pdf
- โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551). *การตั้งถิ่นฐานของไทยลื้อในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 6 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.sri.cmu.ac.th/ethnictai/Lue_PDF/3.pdf
- ดุจภาค ปรีชารัชช. (2558). *ความหลากหลายทางชาติพันธุ์กับการอยู่ร่วมกันเป็นประชาคมอาเซียน*. สืบค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2562, จาก <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/39/58.pdf>
- ธีรภาพ มูลอ้าย. (2557). *ภูมิศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์: ที่ตั้งของประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2562, จาก <https://sites.google.com/site/theeraphop2535/neuxha-bth-reiyn/thi-tang-khxng-prathesthiy>
- นิยพรรณ วรณศิริ. (2540). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2556). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ประทีป จันทรสิงห์. (2549). การมีส่วนร่วมของบุคลากรเพื่อสนับสนุนการเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ. *เวชสาร*, 30(3), 246-253.
- พัฒน์ บุญรัตนพันธุ์. (2549). *การสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: บริษัทเลิฟแอนด์ลิฟเพรส.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). *นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- ศกชัย ศรีโสภ. สัมภาษณ์ 2 พฤศจิกายน 2561.
- สนธยา พลศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. (2549). *การบริหารท่องเที่ยวเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด.
- สุเทพ สุนทรเกษม. (2548). *ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2550). สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล. หนังสือพิมพ์ประชาไท:สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2562, จาก <https://prachatai.com/journal/2007/09/14124>
- อุทิศ ทำหอมม พิชิต วันดี, สำราญ ชูระตา. (2558). ทูตทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 11(2), 46-59.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic Research in Psychology. *Qualitative Research in psychology*, 3(2), 77-101.